

ROMOS KATALIKŲ DVASININKŲ LUOMO „NORMOS“ IMPERINĖS VALDŽIOS POLITIKOJE ŠIAURĖS VAKARŲ KRAŠTE XIX A. ANTROJE PUSĖJE – XX A. PRADŽIOJE

VILMA ŽALTAUSKAITĖ

Po 1863–1864 m. sukilimo vadinamajame Šiaurės Vakarų krašte, kuriame veikė Vilniaus, Žemaičių (Telšių) ir Minsko katalikų vyskupijos¹, pasaulietinė valdžia ėmėsi sankcijų prieš Katalikų Bažnyčią, nes kaltino ją aktyviu įsitraukimu į buvusius politinius neramumus. Nuo 1866 m. sausio 31 d. iki 1868 m. birželio 1 d. prie Vilniaus generalgubernatoriaus institucijos veikė generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo iniciatyva sukurta Revizinė komisija Romos katalikų dvasininkų reikalams², kuri turėjo pasiūlyti priemones dvasininkų įtakai krašte sumažinti. Tarp kitų Revizinės komisijos veiklos uždavinių, dėl kurių buvo nurodyta pateikti siūlymus, Vilniaus generalgubernatorius trečiuoju punktu pažymėjo, kad reikia nustatyti normalų kunigų etatų ir parapijų bažnyčių skaičių „pagal tikruosius parapijiečių poreikius ir tiksliu įstatymų pagrindu“³. Beje, panašų siekį formulavo ir ankstesnis Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas, be tikslių duomenų nustatymo pradėjęs uždarinėti katalikų bažnyčias ir

¹ 1869 m. Minsko vyskupija (apėmė Minsko guberniją) pasaulietinės valdžios iniciatyva buvo panaikinta. Jos teritorija buvo prijungta prie Vilniaus vyskupijos (apėmė Vilniaus ir Gardino gubernijas). Vadinamajam Šiaurės Vakarų kraštui priklausė ir Mogiliavo bei Vitebsko gubernijos. Jos priklausė Mogiliavo arkivyskupijai, o atskirų katalikų vyskupijų nesudarė. Žemaičių (Telšių) vyskupija apėmė Kauno ir Kurliandijos gubernijas.

² Vilniaus generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo raštas Aleksejui Storoženkai, 1866-01-31, in: *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 378, Bendrasis skyrius, (toliau – BS), ap. 1866, b. 1340, l. 1–3; Aleksejaus Storoženkos raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1868-06-23, in: LVIA, f. 378, BS, ap. 1866, b. 1340, l. 114.

³ Vilniaus generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo raštas Aleksejui Storoženkai, 1866-01-31, l. 2. Beje, pirmasis ir antrasis punktai skelbė, kad reikėtų pateikti pasiūlymus dėl vienuolynų, bažnyčių, parapijų uždarymo, nes esą jų katalikų dvasininkai savavališkai pristeigė per daug tarp stačiatikių gyventojų. Taigi jau ir be skaičiavimų buvo valdžios apsisprendta, kad Katalikų Bažnyčios struktūras reikia sumažinti.

koplyčias, naikinti parapijas ir filijas, stabdyti naujų dvasininkų skyrimus į tarnystės vietas⁴. Taigi pats valdžios siekis nebuvo naujas, kaip ir tarp kitų priemonių nurodytas siekis reglamentuoti dvasininkų skaičių pagal parapijiečių poreikius ir įstatymus. Naujas buvo naujojo generalgubernatoriaus kompleksiškas užmojis reglamentuoti kuo daugiau Romos katalikų dvasininkų veiklos sferų, įtraukiant į siūlymų tais klausimais rengimą sau pavaldžią struktūrą – komisiją. Istoriografijoje yra atkreiptas dėmesys, kad XIX a. suklestėjęs statistinių duomenų rinkimas buvo valdžios politikos priemonė, leidusi manipuliuoti visuomene ir politikai įsiterpti į socialinę sferą⁵. Pasaulietinės valdžios pastangos Šiaurės Vakarų krašte nustatyti dvasininkų normas pagal parapijiečių poreikius ir įstatymus arba „suskaičiuoti“ visuomenės grupes ir buvo tokia manipuliacinė priemonė, nukreipta į dvasininkus kaip socialinę grupę ir per juos palietusi katalikų vyskupijų funkcionavimą.

Šio straipsnio tikslas – analizuoti Romos katalikų dvasininkų „normų“ nustatymo procesą kaip imperinės valdžios politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu dalį. Nustatyti šio proceso dinamiką XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje.

Minėtosios Revizinės komisijos veikla, kai kurie jos siūlymai yra analizuoti istoriografijoje ir komponuojami į XIX a. septinto dešimtmečio valdžios politikos Šiaurės Vakarų krašte kontekstą⁶. Tačiau dvasininkų

⁴ Darius Staliūnas, *Rusinimas: Lietuva ir Baltarusija po 1863 metų*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009, p. 239–240; Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius: Tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, Vilnius: Mintis, 1999, p. 606–608; Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas (po 1863–1864 m. sukilimo iki XX a. pradžios)“, in: *Lietuvos istorijos metraštis 2014/2*, Vilnius, 2015, p. 101–102.

⁵ Peter Holquist, „To Count, to Extract, and to Exterminate: Population Statistics and Population Politics in Late Imperial and Soviet Russia“, in: *A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, edited by Ronald Grigor Suny, Terry Martin, Oxford University Press, 2001, p. 112–114.

⁶ Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 584–660; Irena Wodzianowska, „Wytoczne Komisji do spraw duchowieństwa w sprawie zwalczania katolicyzmu w generał-gubernatorstwie wileńskim (1866–1868)“, in: *Kościół a państwo na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim: Źródła i stan badań*, pod redakcją Marek Kietliński, Krzysztof Sychowicz, Wojciech Śleszynski, Białystok: Archiwum Państwowe, 2005, p. 156–178; Irena Wodzianowska, „Vilniaus generalgubernijos valdininkų politika katalikų dvasininkijos atžvilgiu po Sausio sukilimo numalšinimo“, in: *Dvasininkija ir 1863 m. sukilimas buvusios Abiejų Tautų Respublikos žemėse*, sudarytoja Aldona Prašmantaitė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009, p. 131–153; *Западные окраины Российской империи*, научный редактор Михаил Долбилов, Алексей Миллер, Москва: Новое литературное обозрение, 2006, p. 261–271, 276–282; Darius Staliūnas, *Making Russians: Meaning and Practice of Russification in Lithuania*

skaičiaus – „normų“ – vyskupijose klausimas ilgesnėje valdžios politikos Katalikų Bažnyčios atžvilgiu perspektyvoje nėra nagrinėtas.

Pastebėtina, kad XIX a. septinto dešimtmečio pasaulietinės valdžios iniciatyva nustatyti Romos katalikų dvasininkų normas atsižvelgiant į minėtus „tikruosius“ parapijų poreikius ir įstatymų nuostatas tarsi ignoravo Rusijos imperijoje jau galiojusius įstatymus ir sprendė įstatymais jau reglamentuotą klausimą. Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų jos teritorijoje istoriškai susiformavusią Katalikų Bažnyčios struktūrą koregavo Rusijos imperijos valdžia. Pasaulietinės valdžios iniciatyva panaikinus patronato teisę, dvasininką į parapines pareigybes vyskupas galėjo skirti tik suderinęs su pasaulietine valdžia⁷. 1843 m. įsakais buvo nustatytos parapijų klasės vyskupijose ir pagal jas parapijų dvasininkų finansavimas (Vilniaus vyskupijoje tada numatytos 289, o Žemaičių (Telšių) – 103 parapijos⁸)⁹.

Svarbu yra tai, kad 1847 m. susitarimas tarp Apaštalu Sosto ir Rusijos imperijos numatė, jog parapijų skaičius kiekvienoje vyskupijoje nustatomas atskiru patvirtintu sąrašu, ir jis gali keistis dėl gyventojų skaičiaus padidėjimo arba per didelės parapijos teritorijos bei sudėtingo susisiekinimo. Šis susitarimo punktas 1857 m. tapo 14-uju Kitatikių dvasinių reikalų įstatymo straipsniu¹⁰, taigi jo neturėjo panaikinti 1866 m. oficialiai nutraukti Apaštalu Sosto ir Rusijos imperijos santykiai. To paties 1857 m. Kitatikių dvasinių reikalų įstatymo 125 straipsnio „b“ pastaboje buvo paaiškinta, kad „nedidelėje erdvėje parapiją su vienu dvasininku turi sudaryti ne mažiau kaip šimtas parapijiečių kiemų“¹¹. Tokia nuostata buvo paremta nurodytais ankstesniais įstatymais¹². O Romos katalikų dvasinė kolegija šį įstatymą buvo išaiškinusi taip: esą vienam kunigui priklauso ne mažiau kaip 100 kiemų,

and Belarus after 1863, Amsterdam–New York: Rodopi, 2007, p. 144–174 ir t.; ta pati knyga lietuvių kalba žr. Darius Staliūnas, *Rusinimas*, p. 231–278 ir t.; Михаил Долбилов, *Русский край, чужая вера: Этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II*, Москва: Новое литературное обозрение, 2010, p. 273 ir t.

⁷ Plačiau Romos katalikų dvasininkų socialinio mobilumo sąlygos analizuojamos: Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas“, p. 97–124.

⁸ *Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи* (toliau – ПСЗРИ), собрание третье, т. 10, д. 1, Санкт Петербургъ, 1893, Nr. 17407.

⁹ Aldona Prašmantaitė, *1863 metų sukilimas ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 47–52.

¹⁰ *Сводъ Законовъ Россійской Имперіи: О управленіи духовныхъ делъ Христіанъ Римско-Католическаго исповѣданія*, т. XI, д. 1–2, Санкт Петербургъ, 1857, p. 7.

¹¹ *Ibid.*, p. 28.

¹² *Ibid.*, p. 28–29.

o vieną kiemą sudaro 4 asmenys, vadinasi, ne mažiau kaip 400 tikinčiųjų turėtų aptarnauti vienas dvasininkas¹³. Taigi imperijos įstatymais buvo nustatytas ir parapijų funkcionavimas, jų finansavimas, ir dvasininkui parapijoje priskirtas mažiausias tikinčiųjų skaičius.

Reikšmingai Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų ribos ir parapijų skaičiai pasikeitė XIX a. penktame dešimtmetyje¹⁴ (būtent po 1847 m. susitarimų), kai Vilniaus vyskupija buvo sumažinta jos dalį priskiriant Žemaičių (Telšių) vyskupijai. Tuomet pastarojoje parapiinių bažnyčių padaugėjo nuo 109 iki 213 (filijų – nuo 71 iki 105), kunigų pasauliečių – nuo 408 iki 606, o Romos katalikų buvo 836 325 (1851 m. duomenys)¹⁵. Vilniaus vyskupijoje parapijų skaičius beveik nepakito, 1851 m. buvo 604 dvasininkai¹⁶. Vilniaus vyskupijoje 1857 m. buvo 888 173 katalikai¹⁷. Joje XIX a. septinto dešimtmečio pradžioje veikė 302 parapijos, buvo 600 pasauliečių dvasininkų¹⁸ (beje, šaltiniuose ir literatūroje nurodomi parapijų ir dvasininkų skaičiai įvairuoja, tačiau skirtumai nėra dideli).

Valdžios inicijuotas vyskupijų ribų pakeitimas iš dalies suvienodino tikinčiųjų skaičių jose, bet ne vyskupijos struktūras – parapijų skaičius nebuvo vienodas, nebuvo laikomasi ir vieno dvasininko normos 100-ui kiemų (vienam dvasininkui teko 1380–1480 tikinčiųjų, skaičiuojant pagal pateiktus statistinius duomenis, o parapijos buvo dar didesnės. Tą rodo ir Aldonos Prašmantaitės tyrimas apie vyskupijų parapijas iki sukilimo ir jo metu¹⁹). Taip pat svarbu pastebėti, kad netgi pakeitus vyskupijų ribas, nebuvo pakeistos dvasininkų rengimo seminarijose normos. Šiuo aspektu vertinant – viena priemonė nebuvo derinama su kita. Galiojo vidaus reikalų ministro Levo Perovskio įsaku 1843 m. lapkričio 19 d. patvirtinti seminarijų įstatai.

¹³ Šis 1832 m. rugpjūčio 12 d. Romos katalikų dvasinės kolegijos pateiktas išaiškinimas minimas Vilniaus generalgubernatoriaus rašte vidaus reikalų ministrui Levui Makovui, kuriame aptariamas Vilniaus vyskupijos valdytojo Petro Žilinskio raštas apie dvasininkų stygių; žr. 1880-11-16, in: *Rusijos valstybinis istorijos archyvas* (toliau – RVIA), f. 821, ap. 125, b. 450, l. 92.

¹⁴ Aldona Prašmantaitė, *op. cit.*, p. 42.

¹⁵ Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 200–201.

¹⁶ *Directorium Horarum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Vilnensi in Annum Domini MDCCCLII [...]*, Vilnae: Typis A. Marcinowski, 1851.

¹⁷ Vytautas Merkys, *Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje 1798–1918*, Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 29.

¹⁸ *Ibid.*, p. 25; Rimantas Vėbra, *Lietuvių katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas*, Vilnius: Mintis, 1968, p. 40.

¹⁹ Aldona Prašmantaitė, *op. cit.*, p. 48–52.

Pagal juos buvo nustatyti etatai. Vilniaus seminarijoje buvo numatyta 40 izdo išlaikomų studentų, o Žemaičių (Telšių) – 18 (tiek pat kaip ir Kameneco bei Lucko-Žytomyro seminarijoms, o Minsko seminarijai, rengusiai dvasininkus Mogiliavo arkivyskupijai, buvo numatyti 55 studentai)²⁰. Tai gi Vilniaus vyskupija buvo savotiškai privilegijuota, nes turėjo didesnę finansavimą rengiant dvasininkus ir didesnę izdo išlaikomų studentų kvotą. Tačiau svarbu pastebėti, kad, seminarijų įstatuose buvo numatyta galimybė priimti ir tuos, kurie už mokslą mokėjo patys, jeigu tai leisdavo seminarijos pastato dydis. Seminarijos tuo naudojosi ir iki 1863–1864 m. sukilimo seminaristų skaičius ir Vilniaus, ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų seminarijose buvo gerokai didesnis nei tik numatytas izdo išlaikomų studentų skaičius. Metiniai vyskupijų kalendoriai rodo, kad XIX a. septinto dešimtmečio pradžioje seminarijose mokėsi po daugiau nei 100 studentų²¹. Tikėtina, kad dėl to vyskupijos neįtūrė dvasininkų stygiaus ir 125 įstatymo straipsnis nebuvo itin aktualus.

Bažnyčios kanonų teisė tiksliai neapibrėžė parapijos teritorijos ir jos parapijiečių skaičiaus. Buvo pripažįstama, kad svarbu tinkamai tenkinti parapijiečių religinius poreikius, o „pakankama priežastimi“ parapiją atidalinti ir steigti naują buvo 1 valandos kelio atstumas iki bažnyčios ar gamtinės kliūtys, trukdančios pasiekti bažnyčią²². Beje, vienos valandos atstumas arkilais buvo apie 6 varstai (1 varstas lygus 1,067 km)²³.

Teorinės Katalikų Bažnyčios kanonų teisės nuostatos Rusijos imperijoje turėjo savą praktiką. Imperijos įstatymai fiksavo tam tikrą parapijiečių skaičių vienam dvasininkui, tačiau kol Romos katalikų dvasininkų luomo papildymas vyko nuolatos, t. y. kol seminarijos veikė, dvasininkų stygiaus

²⁰ Seminarijų etatai paskelbti *ПСЗРИ*, t. XVIII, Санкт Петербургъ, 1844, Nr. 17341; Seminarijų įstatų kopija, 1843-11-19, in: *LVIA*, f. 696, ap. 2, b. 368, l. 17–26.

²¹ Vilma Žaltauskaitė, *op. cit.*, p. 101.

²² Mogiliavo arkivyskupijos valdytojo raštas Vidaus reikalų ministerijos Kitatikų dvasinių reikalų departamento direktoriui, 1910-02-27, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3072, l. 25–28.

²³ Klovainių klebonas nurodė, kad 6 varstus nuvažiuoja per valandą; žr. Klovainių klebono raštas-pasiaiškinimas, 1890-10-08, in: *LVIA*, f. 378 Politinis skyrius, ap. 1890, b. 8, l. 159. Panašiai prisiminimuose rašė Pranciškus Karevičius, kad 6 valandą išvykęs ir įveikęs į priekį 5 varstų atstumą, vikaras sugrįžtų ir 8 valandos šv. Mišioms; žr. Arkivyskupas Pranciškus Karevičius, *MIC, Mano gyvenimo ir atsiminimų bruožai*, parengė Aldona Gaigalaitė, Algimantas Katilius, Vilnius: Katalikų akademija, 2006, p. 22. Ir pasaulietinė valdžia 6 varstų atstumą laikė neapsunkinančiu kunigo darbo; žr. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1869-12-13, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 5.

klausimo vyskupijų valdžia nekėlė, o pasaulietinė valdžia esamos tvarkos dėl dvasininkų skaičiaus iš esmės nekeitė. Taigi iki sukilimo 1863 m. Vilniaus vyskupijoje tarnavo 541 (buvo 300 parapijų 892 395 tikintiesiems), o Žemaičių (Telšių) vyskupijoje 643 parapijų dvasininkai (buvo 217 parapijų 884 776 tikintiesiems)²⁴.

Tačiau sukilimo metais situacija smarkiai pakito. Vien dėl valdžios represijų nubausti katorga ir apgyvendinimu buvo 163 Vilniaus ir Žemaičių (Telšių) vyskupijų dvasininkai, t. y. 35,3% nuo abiejose vyskupijose nubaustųjų skaičiaus (iš viso identifikuoti 462 kunigai: dalyvavimu sukilime kaltinti 243 parapijose tarnavę Žemaičių (Telšių) vyskupijos dvasininkai ir 219 Vilniaus vyskupijos dvasininkų). Abi vyskupijos vien dėl tremties neteko 13,8% dvasininkų²⁵. Ir kitaip bausti dvasininkai kunigo tarnystės pareigų tam tikrą laiką neatlikinėjo.

Sukilimo buvo paliestos ir seminarijos, o savo funkciją – kunigo šventimams parengti naujus asmenis – atliko tik iš dalies ir negalėjo užpildyti atsiradusio dvasininkų stygiaus²⁶. 1864 ir 1865 m. į seminarias buvo priimti tik pavieniai asmenys²⁷, o jau esantys studentai palikdavo seminariją dėl nestabilios šių mokymo įstaigų padėties²⁸. Vilniaus generalgubernatorius Muravjovas 1864 m. rugsėjo 18 d. uždraudė priimti ne išdo išlaikomus asmenis į Vilniaus seminariją, taip pat ir su stipendijomis besimokiusius asmenis²⁹. Besimokiusių seminarijoje skaičius tik mažėjo: nuo 118 klie-

²⁴ Aldona Prašmantaitė, *op. cit.*, p. 173, 329, 346.

²⁵ *Ibid.*, p. 173.

²⁶ Apie padėtį Žemaičių (Telšių) seminarijoje žr. Vytautas Merkys, *Motiejus Valančius*, p. 600–612; Vilma Žaltauskaitė, „Litvomanų kartos gimimas: sociokultūrinės laikysenos formavimo(si) erdvė Žemaičių (Telšių) seminarijoje Kaune“, in: *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos*, Nr. 4, sudarė Violeta Meiliūnaitė, Vilija Ragaišienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2015, p. 43–44, 52–53, 66, 76.

²⁷ Pavyzdžiui, 1864-09-08 į Vilniaus seminariją priimtas Pranas/Pranciškus Lenkševičius (luomo nenurodo, iš Kauno gub. Telšių apskrities, mokėsis Vilniaus gimnazijoje); žr. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1870-12-01, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1870, b. 836, l. 1; 1864-09-17 priimtas Justinas Senkovskis/Senkauskas (luomo nenurodo) Vilniaus seminariją baigė 1866-06-23 (per dvejus mokslo metus); žr. Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1871-08-01, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1871, b. 1266, l. 1.

²⁸ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkų socialinis mobilumas“, p. 101–102.

²⁹ Kiprijono Civinskio prašymas Vilniaus generalgubernatoriui, 1871-04 [?], in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1871, b. 1231, l. 1–2. Civinskis už 1864–1871 m. atsisakė mokėti Vilniaus seminarijai po 150 rub. už du ne išdo išlaikomus mokinius pagal Vilniaus vyskupo testamentą,

rikų 1863 m. iki 4 klierikų 1870 m.³⁰ 1867 m. vyskupas Motiejus Valančius rašė, kad mokslo metus Žemaičių (Telšių) seminarijoje pradėjo 4 klierikai³¹. Nors 1864 m. seminariją iš Varnių perkeliant į Kauną, joje išdailkomų seminaristų skaičius buvo padidintas iki 40 asmenų³². Tačiau naujų studentų priėmimai nevyko, o sistemingi priėmimai atnaujinti tik 1870 m. į Žemaičių (Telšių) ir 1872 m. į Vilniaus seminariją³³. Tokiomis aplinkybėmis ir tokia valdžios politikos kontekste Revizinė komisija skaičiavo dvasininkus ir siekė nustatyti jų normas bei tokiu būdu sumažinti dvasininkų skaičių.

Revizinė komisija ėmėsi įgyvendinti jai keltą uždavinį jau 1866 m. vasarį ir su generalgubernatoriaus žinia siuntė nurodymus Šiaurės Vakarų krašto gubernatoriams surinkti duomenis apie tikinčiųjų skaičių ir dvasininkus, ir netgi nurodė pateikti gubernijos žemėlapius su duomenimis. Tokių duomenų prašyta jau birželiui, tačiau gubernatoriai vėlavo. Po pakartotinių komisijos užklausimų ir prašymų patikslinti jau pateiktą informaciją gubernatoriai informavo, kad susidūrė su sunkumais ir pateikė nepilnus duomenis³⁴. O iš Vitebsko ir Mogiliavo gubernatorių nebuvo gauta jokių duomenų³⁵. Tiesa, Kauno gubernatorius Michailas Obolenskis duomenis bei žemėlapių ir siuntė³⁶, ir tikslino³⁷. Duomenų reikalauta ir 1868 m., o tai rodo, kad vietos valdžia nebuvo pajėgi greitai atlikti Revizinės komisijos uždavinio, skendo smulkmenose ir patikslinimuose, todėl Revizinės komi-

kurio vykdytoju jis buvo. Bylinėjosi su Vilniaus seminarija ir pas generalgubernatorių prašė 1864-09-18 nurodymo Vilniaus gubernatoriui kopijos.

³⁰ Duomenys apie Vilniaus Romos katalikų dvasinę seminariją nuo 1863-01-01 iki 1872-01-01, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1872, b. 1198, l. 3.

³¹ Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 607.

³² *Ibid.*, p. 611.

³³ Vilma Žaltauskaitė, *op. cit.*, p. 103.

³⁴ Minsko gubernatoriaus raštas Revizinei komisijai, 1866-08-07, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 51–52; Revizinės komisijos raštas Vilniaus gubernatoriui, 1866-09-17, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 53.

³⁵ Revizinės komisijos raštas Vitebsko gubernatoriui, 1867-08-12, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 73; Revizinės komisijos raštai Mogiliavo gubernatoriui, 1867-08-12 ir 1867-12-09, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 74–76.

³⁶ Kauno gubernatoriaus raštas Revizinei komisijai, 1867-04-12, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 65; žemėlapių byloje nėra.

³⁷ Revizinės komisijos raštas Kauno gubernatoriui, 1867-08-12, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 68, 71. Prašyta patikslinti ir tikslinta vėliau: 1867-12-09, 1868-01-05 raštai, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1866, b. 2272, l. 77–78.

sijos darbas užsitęsė. Generalgubernatoriaus Eduardo Baranovo pateiktuose pranešimuose imperatoriui apie Romos katalikų dvasininkiją atsispindi Revizinės komisijos spęsti klausimai. Tačiau 1867 m. pabaigoje konstatavus, kad dvasininkų yra per daug, lentelėje nurodžius kiek jų yra kiekvienoje Šiaurės Vakarų krašto gubernijoje ir kiek tikinčiųjų tenka vienam dvasininkui³⁸, buvo rašoma, jog pasiūlymai dar rengiami³⁹. Iki galo nėra aišku, ar pasiūlymai buvo parengti iki Revizinės komisijos darbo pabaigos 1868 m. birželį. Mat pasikeitus Vilniaus generalgubernatoriui, keitėsi ir vietos valdžios politika. Generalgubernatorius Aleksandras Potapovas nebuvo radikalų priemonių Katalikų Bažnyčios atžvilgiu šalininkas⁴⁰.

Imperatoriaus rezoliucijos ant generalgubernatoriaus Baranovo raštų rodo, kad klausimas turėjo būti perduotas svarstyti centrinės valdžios kompetencijai – ja nurodyta, kad visi pasiūlymai dėl Romos katalikų dvasininkų turėjo būti pateikti per Vidaus reikalų ministeriją⁴¹. Kita vertus, kai Kauno gubernatorius rašė atsakymą vyskupui Valančiui 1870 m. vasario 26 d., jis savo rašte minėjo, „esą revizijos komisija pripažinusi, jog vienas kunigas pajėgias aptarnauti apie 165 kiemus arba 1800 žmonių“ ir prašė vyskupo apskaičiuoti, kiek kunigų reikia Kauno gubernijai⁴². Tai rodytų, kad Revizinė komisija savo išvadas vis dėlto pateikė, nors jos įstatymais įsigaliojusia norma netapo.

Šio klausimo sprendimą perėmus centrinei valdžiai, prasidėjo naujas jo nagrinėjimo etapas, siekiant visam Šiaurės Vakarų kraštui bendrų reikalavimų. Tuomet Kauno gubernatorius jau per generalgubernatorių vidaus reikalų ministrui pateikė savo projektą. Dar vyskupui Valančiui primygtinai

³⁸ Nurodyta, kad Vilniaus gubernijoje – 310 dvasininkų, 565 005 katalikai, vienam dvasininkui tenka 1739 tikintieji; Gardino gubernijoje – 144 dvasininkai, 233 837 katalikai, vienam dvasininkui tenka 1326 tikintieji; Kauno gubernijoje – 370 dvasininkų, 874 144 katalikai, vienam dvasininkui tenka 1619 tikinčiųjų; Minsko gubernijoje – 162 dvasininkai, 139 998 katalikai, vienam dvasininkui tenka 1593 tikintieji; Vitebsko gubernijoje – 159 dvasininkai, 209 089 katalikai, vienam dvasininkui tenka 1130 tikinčiųjų; Mogiliavo gubernijoje – 74 dvasininkai, 35 381 katalikas, vienam dvasininkui tenka 1389 tikintieji; žr. Vilniaus generalgubernatoriaus raštas „Romos katalikų dvasininkai ir jų veiklos charakteris“ su imperatoriaus 1867-12-11 rezoliucija, 1868-05-27, [kopija], in: *LVIA*, f. 378, ap. 216, b. 308, l. 55.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 549; Darius Staliūnas, *Rusinimas*, p. 248–249, 254.

⁴¹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas „Romos katalikų dvasininkai ir jų veiklos charakteris“ su imperatoriaus 1867-12-11 rezoliucija, 1868-05-27, [kopija], l. 55.

⁴² Vytautas Merkys, *op. cit.*, p. 611.

prašant atnaujinti priėmimą į seminariją ir nurodant, kad stinga kunigų, bei pateikiant savus duomenis, Kauno gubernatorius Obolenskis 1869 m. vėl ėmėsi skaičiuoti, kiek jo gubernijai reikėtų dvasininkų. Jis akcentavo savo iniciatyvą šiuo klausimu, bet priminė ir Revizinės komisijos skaičiavimus ir nuomonę bei pateikė duomenis apie Kauno gubernijoje esančių parapijų dydį ir tikinčiųjų skaičių (kai kur vėlgi atsižvelgdamas į Revizinės komisijos duomenis)⁴³. Siūlymas ir duomenys – 5 aiškinamieji raštai ir 7 žemėlapiai – buvo pateikti Vilniaus generalgubernatoriui, o per jį originalai nusiųsti vidaus reikalų ministrui⁴⁴ (žr. iliustraciją). Obolenskis projekte siūlė, kad vienam dvasininkui tektų ne mažiau kaip 1100 parapijiečių (100 kiemų) ir ne daugiau kaip 2500 parapijiečių (250 kiemų), o vidutiniškai įvertinus parapijų teritorijos dydį, vienas dvasininkas aptarnautų 1800 asmenų (170 kiemų) apie 70 kvadratinių varstų dydžio parapijoje ir nurodė, kad Kauno gubernijai 199 parapijoms reikėtų 500 dvasininkų, tik 49 mažiau negu dabar yra⁴⁵. Taigi Kauno gubernatoriaus skaičiavimai buvo labai panašūs į jau minėtas Revizinės komisijos nurodytas „normas“, apie kurias jis rašė vyskupui Valančiui 1870 m. vasario 26 d.

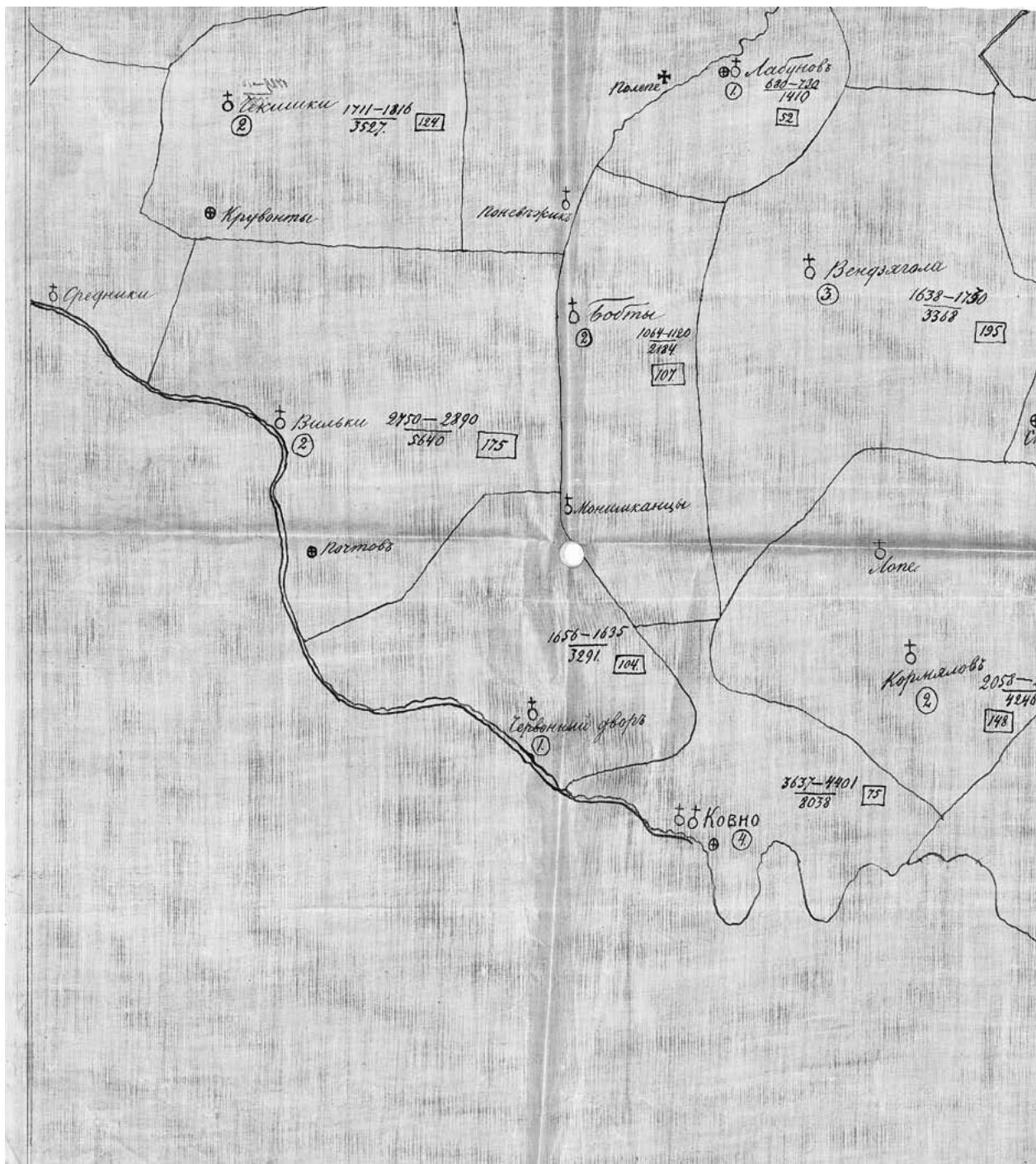
Ar Revizinė komisija pasinaudojo Kauno gubernatoriaus siūlymais? Tai nėra aišku, nes kol kas nėra žinomos galutinės Revizinės komisijos išvados, tačiau aišku, kad Kauno gubernatorius toliau šiuo klausimu dirbo ir analizę papildė platesniais duomenimis (siejo dvasininkų skaičių parapijoje su jos plotu ir tikinčiųjų skaičiumi). Atrodo, kad Kauno gubernatorius labai tikėjo savo „statistiniu“ projektu ir juo rėmėsi priimdamas sprendimus: 1872 m. Obolenskis reaguodamas į vyskupo Valančiaus prašymą leisti priimti į seminariją iki 120 studentų pats apskaičiavo dvasininkų poreikį, rėmėsi savo projektu ir siūlė priimti papildomai dar 40 ne išdo išlaikomų studentų⁴⁶. Vidaus reikalų ministras irgi neprieštaravo, kad Žemaičių (Telšių) vyskupijos

⁴³ 1869 m. gruodžio mėn. Kauno gubernatoriaus pateikta pažyma-duomenys apie dvasininkų Kauno gubernijoje sumažinimą, atsižvelgiant į kiemų skaičių, gyventojų skaičių ir parapijos teritoriją, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 108–134; pažymoje gubernatorius kai kur pateikė ir komisijos surinktus duomenis.

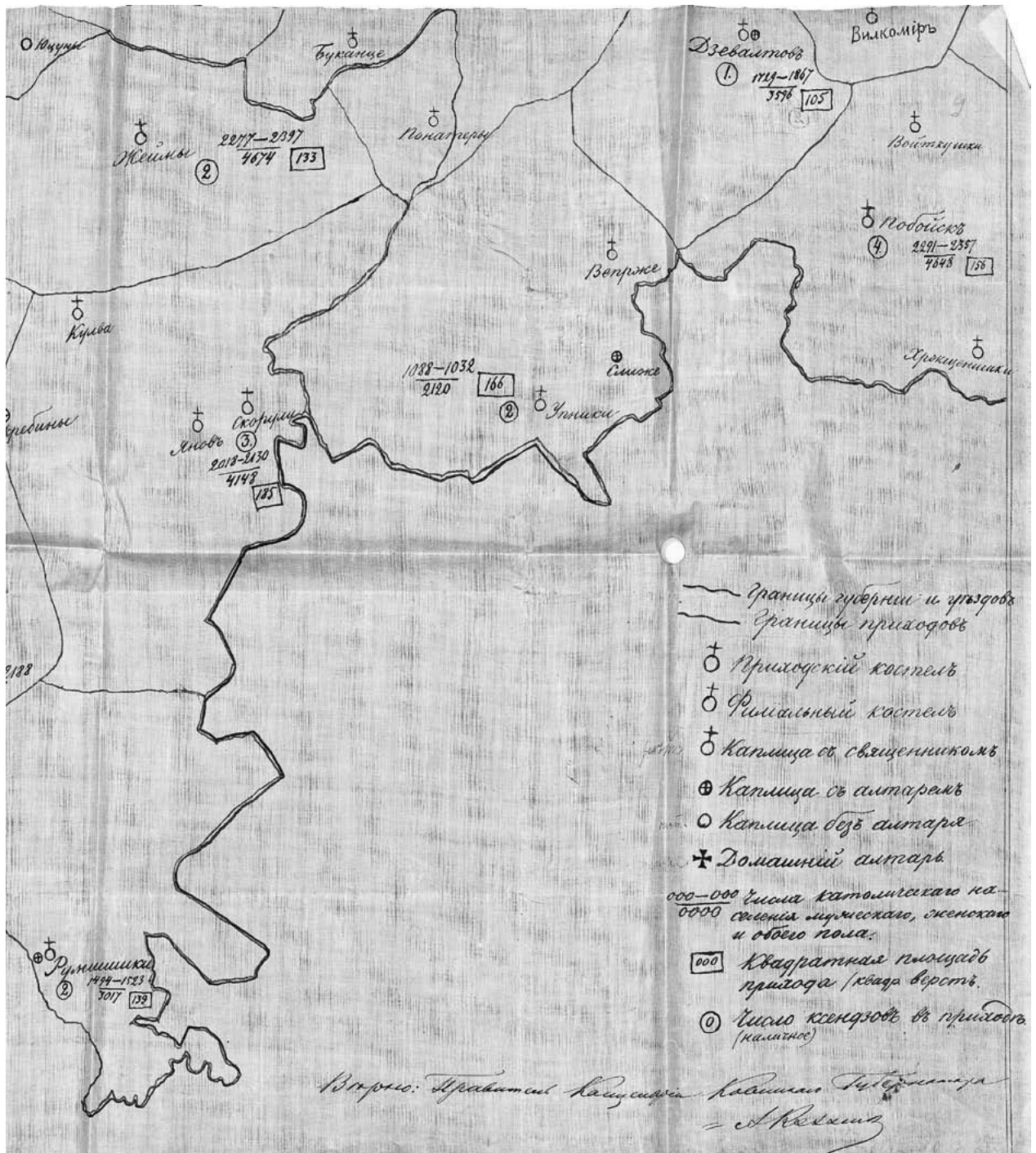
⁴⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas Vidaus reikalų ministrui, 1870-03-30, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 1–3. Šioje byloje žemėlapių nėra, tačiau duomenys aiškinamuosiuose raštuose ir ant žemėlapių pažymėta informacija leidžia teigti, kad būtent minėti žemėlapiai saugomi kitoje byloje: žr. *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 659, l. 2–9.

⁴⁵ Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1869-12-13, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 6.

⁴⁶ Kauno gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1872-01-19, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1872, b. 1177, l. 1–2.

Kauno gubernatoriaus Michailo Obolensio nurodymu sudarytų Kauno gubernijos parapijų žemėlapių dalis su aprašu.

Kauno apskrities žemėlapis fragmentas. 1869–1870 m. pradžia (RVIA, f. 821, ap. 125, b. 659, l. 9)

seminarijoje iš viso mokytojai 80 studentų. Taigi nors netiesiogiai, tačiau „normų“ projektas veikė. Daug kas priklausė nuo asmens iniciatyvos.

Aukščiau buvo minėta, kad dvasininkų normų klausimas, šalia kitų Romos katalikų dvasininkus liečiančių klausimų, buvo perduotas centrinei valdžiai. Vidaus reikalų ministras Aleksandras Timaševas 1870 m. birželio 17 d. pareikalavo panašių duomenų apie dvasininkų skaičius iš Vilniaus ir Gardino gubernatorių, tačiau ir 1872 m. jie nebuvo gauti⁴⁷. Kiti šaltiniai rodo, kad 1870 m. gegužės 17 d. vidaus reikalų ministro nurodymu duomenis turėjo teikti visi Šiaurės Vakarų krašto gubernatoriai⁴⁸. Kiek vėliau duomenų prašyta iš Mogiliavo⁴⁹ ir Vitebsko⁵⁰. Klausimas buvo aptartas ir Vilniaus generalgubernatoriaus Potapovo ataskaitoje už 1871–1873 metus. Duomenys rinkti ir 1874, ir 1875 m.⁵¹ Vėliau klausimas įtrauktas į platesnį kontekstą – siekiant suvienodinti viso Šiaurės Vakarų krašto valdymą, o atsižvelgus į Vilniaus generalgubernatoriaus Potapovo siūlymą, turėjo būti sukurta speciali komisija. Siūlymas sulaukė imperatoriaus pastabos⁵². Jis toliau buvo nagrinėtas, svarstyti gauti duomenys, o 1877 m. spalio 13 d. vidaus reikalų ministras Timaševas parengė pranešimą imperatoriui. Jame nurodė, kad normų nustatymai yra priemonė, galinti sustabdyti neigiamą dvasininkų įtaką, jų vykdomą propagandą. Ministras siūlė sudaryti parapijų sąrašus ir nurodyti, kiek kiekvienai parapijai priklauso vikarų (t. y. klebonų pagalbininkų), jeigu parapijos dydis viršytų „normą“, tai pagal tikinčiųjų skaičių skirti papildomus vikarus, o skyrimą kontroliuoti (beje, panašus vardinis prie parapijų priskirtų dvasininkų sąrašas, fiksuojantis Vilniaus vyskupijos *status quo*, Muravjovo nurodymu buvo sudarytas 1864 m. rugpjūčio 29 d., ir dar 1871 m. į tarnybos vietas skiriant dvasininkus jo buvo stengiamasi paisyti⁵³. Kita vertus, jeigu siūlymas buvo pateikiamas

⁴⁷ Pažyma, 1872-02-19, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1872, b. 1177, l. 3–4.

⁴⁸ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas VRM Kitatikių dvasinių reikalų departamentui, 1870-07-29, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 175.

⁴⁹ Rašte Mogiliavo arkivyskupijos valdytojas mini tokį 1870-07-01 prašymą; žr. 1871-08-22, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3050, l. 3–4.

⁵⁰ Vitebsko gubernijos duomenys, 1872, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3051, l. 109, 116.

⁵¹ Vitebsko, Vilniaus, Mogiliavo gubernijų projektai, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3049, l. 41–94, 135–158.

⁵² Pažyma dėl Vilniaus generalgubernatoriaus rašto, 1874-09-25, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3050, l. 110, 119–120.

⁵³ Gardino gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1871-10-04, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1871, b. 1281, l. 1.

kaip naujas, tai, matyt, senjojo ne visada būdavo paisoma). O kol kas ministras prašė leidimo palikti kaip yra⁵⁴.

Pastebėtina, kad XIX a. aštuntame dešimtmetyje tebenustatinėjant dvasininkų normas, centrinė valdžia „atrado“ dvasininkų subgrupę – vikarus, – kurie dvasininkų tarnystę atliko, tačiau nebuvo įtraukti į parapijų etatus, o 1857 m. Kitatikių dvasinių reikalų įstatymo 22 straipsnis nurodė, kad parapijoje gali tarnauti vienas ir daugiau vikarų. Vikarų etatų klausimas taip pat dar keletą metų buvo nagrinėtas kartu su dvasininkų normų klausimu⁵⁵, tačiau įstatymais nebuvo išspręstas. Į parapijų etatus imperijoje jie taip ir nebuvo įtraukti, nors iš vikarų tarnybinės priesaikos reikalaujama, kaip ir kitų Romos katalikų dvasininkų luomo subgrupių⁵⁶. Įdomu, kad ši subgrupė XIX a. paskutiniame dešimtmetyje sulaukė išskirtinio Stačiatikių Bažnyčios dėmesio. Jos oberprokuroras 1895 m. kreipėsi į Vidaus reikalų ministeriją dėl vikarų skyrimo kontrolės ir skundėsi, kad Minsko vyskupijoje per juos polonizuojami tikintieji⁵⁷. 1895 m. „baltarusiškos gubernijos“ buvo nustatyta dvasininkų norma: vienas dvasininkas turėjo aptarnauti 4000 tikinčiųjų, o du – 10 000 tikinčiųjų⁵⁸. Taigi vikaras arba dar vienas dvasininkas galėjo būti skirtas tik į itin gausias parapijas. Vadinamosios baltarusiškos gubernijos – Minsko, Mogiliavo, Vitėbsko – XIX a. pabaigoje valdžios retorikoje buvo labai aiškiai suvoktos kaip rusiškojo nacionalizmo subjektas ir jose taikytos labiau katalikų dvasininkų veiklą ribojančios, kontroliuojančios priemonės, nes taip siekta

⁵⁴ Vidaus reikalų ministro Aleksandro Timaševio pranešimas, 1877-10-13, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3050, l. 148–151.

⁵⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus Piotro Albedinskio raštas vidaus reikalų ministrui, 1879-10-09, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3050, l. 166–172; įdomu, kad Žemaičių vyskupijos valdytojas Aleksandras Beresnevičius rėmėsi Michailo Obolensko projektu, jį kiek koregavo.

⁵⁶ Vilma Žaltauskaitė, „Romos katalikų dvasininkas: luomo apibrėžtis ir tapatybės konstravimas imperinės valdžios retorikoje ir praktikoje (Žemaičių (Telšių) ir Vilniaus vyskupijos XIX a. paskutiniaisiais deš. – XX a. pradžioje)“ (tęsinys), in: *Lietuvos istorijos metraštis 2012/1*, Vilnius, 2013, p. 88–89.

⁵⁷ Konfidencialus Vidaus reikalų ministerijos raštas Minsko gubernatoriui, kuriame nurodomas Švč. Sinodo oberprokuroro skundas, 1895-06-12, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3051, l. 142–145.

⁵⁸ Konfidencialus Vidaus reikalų ministerijos raštas Minsko gubernatoriui, 1895-10-21, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3051, l. 151; Vilniaus generalgubernatoriaus raštas dėl Vilniaus vyskupo siūlymų didinti seminaristų skaičių, kuriame nurodomos nustatytos dvasininkų normos, 1901-04-30, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 3051, l. 152.

saugoti stačiatikius baltarusius nuo Katalikų Bažnyčios įtakos. Tą rodo ir minėtų normų įvedimas, kai vienam dvasininkui buvo numatyta aptarnauti didelį tikinčiųjų skaičių. XIX a. pabaigoje Vilniaus gubernatorius taip pat siūlė skirti vikarą tik į daugiau kaip 6000 tikinčiųjų turinčias parapijas, o į didelės teritorijos parapijas skirti vikarą tada, jei ten būtų daugiau kaip 5000 tikinčiųjų⁵⁹.

Taigi nors Šiaurės Vakarų krašto dvasininkų „normų“ klausimą aštuntame dešimtmetyje dar kartą buvo imta spręsti ministerijos lygiu, tačiau jis taip pat užsitiesė. Dėl skirtingos konfesinės situacijos (tik vienoje Kauno gubernijoje dominavo katalikai, o kitur jie gyveno pramaišiusi su stačiatikiškais) skirtingose gubernijose vienodos dvasininkų normos buvo sunkiai realizuojamas sumanymas. Be to, keičiantis politiniam kontekstui, šis klausimas buvo susietas su kitais Romos katalikų dvasininkų luomą liečiančiais klausimais.

Vis dėlto analizuojant centrinės ir vietos pasaulietinės valdžios priemones dėl dvasininkų luomo asmenų skaičiaus reglamentavimo pasakytina, kad aštuntame dešimtmetyje valdžios kategoriškumas dėl „normų“ nustatymo ne menko, o įgavo platesnes, kompleksiškesnes formas. Buvo imtasi kitokių priemonių, nes Romos katalikų dvasininkų luomo asmenų skaičiaus sumažinimas nelaikytas svarbiausiu siekiu. Mat ne tik vyskupijų, bet ir pasaulietinė valdžia susidūrė su dvasininkų stygiaus problemomis. Tokioje situacijoje valdžia matė iššūkį socialinei ir moralinei tvarkai visuomenėje. Kad būtų užtikrintas dvasininkų skaičius vyskupijoje, nuo 1880 m. į Žemaičių (Telšių) seminariją buvo leista priimti neribotą skaičių studentų, išlaikant ir 40 išdo finansuojamų⁶⁰. Beje, tuo metu Vilniaus seminarija turėjo leidimą priimti tik 40 išdo išlaikomų studentų. Vilniaus seminarijoje 1882 m. rugsėjo mėn. buvo gautas Vidaus reikalų ministerijos leidimas priimti dar „10 stipendininkų“ (beje, tokių vardinių stipendijų iki 1872 m. buvo 10⁶¹), o 1884 m. balandį dėl Vilniaus vyskupo Karolio Hrynevickio pastangų, bendras besimokančiųjų skaičius 5 metams (1884–1889)

⁵⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui, 1901-04-09, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 450, l. 208; rašte svarstomas 1897-12-29 Vilniaus vyskupo prašymas leisti priimti į seminariją be skaičiaus apribojimų, taip pat nurodoma Vilniaus gubernatoriaus nuomonė dėl dvasininkų stygiaus Vilniaus vyskupijoje.

⁶⁰ Vilma Žaltauskaitė, „*Litvomanų kartos gimimas*“, p. 76.

⁶¹ Vilniaus gubernatoriaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1882-09-01; Vidaus reikalų ministro Dmitrijaus Tolstojaus raštas Vilniaus generalgubernatoriui Eduardui Totlebeniui, 1882-10-25, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1882, b. 325, l. 1–2, 5.

buvo padidintas iki 70⁶², 1891 m. – iki 90⁶³. Tai rodo, kad Vilniaus vyskupijai valdžia taikė griežtesnę poziciją, joje visapusiškai siekė saugoti ir stiprinti Stačiatikių Bažnyčią⁶⁴, o Romos katalikų dvasininkus matė kaip jos konkurentus, todėl Vilniaus katalikų vyskupijos struktūrų atsinaujinimas po sukilimo vyko lėčiau, nors dvasininkų stygiaus problemą pripažino ir vietinė, ir centrinė valdžia⁶⁵. Beje, 1880 m. Vilniaus ir Gardino gubernijose buvo tik 345 dvasininkai (230 dvasininkų Vilniaus ir 115 Gardino gubernijose, iš viso 241 parapijoje; Vilniaus gubernijoje buvo 152 parapijos su 652 543 tikinčiaisiais ir Gardino gubernijoje 89 parapijos su 416 620 tikinčiųjų)⁶⁶. 1880 m. Vilniaus vyskupijoje buvo beveik 200 dvasininkų mažiau nei 1863 m.

Taigi tarp kitų valdžios priemonių buvo priemonės, orientuotos į seminarijas. Valdžios iniciatyva buvo siekiama seminarijas reformuoti. 1877 m. Vidaus reikalų ministerija seminarijoms parengė įstatų projektą. Buvo pradėtas jo svarstymas, tačiau 1878 m. prasidėjusios derybos tarp Apaštalių Sosto ir Rusijos imperijos situaciją keitė. Savarankiško valdžios projekto svarstymą stabdė tai, kad derybose buvo paliestas seminarijų reformos klausimas⁶⁷. Vis dėlto pasakytina, kad ir po susitarimo su Apaštalių Sostu seminarijų reformos klausimas nebuvo sistemiškai išspręstas, nors naujų seminarijų įstatų projektus vyskupai teikė, jie buvo svarstomi, tačiau nauji nebuvo priimti. Valdžios netenkino vyskupų pozicija. O studentų skaičius

⁶² Vidaus reikalų ministro raštas laikinai užimančiam Vilniaus generalgubernatoriaus pareigas, 1884-04-06, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1877, b. 379, 1 dalis, l. 254; Pažyma apie Romos katalikų dvasines seminarijas, 1884-10-24, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1877, b. 379, 1 dalis, l. 264–265; Vilniaus vyskupo Antano Audzevičiaus raštas Vilniaus gubernatoriui, 1891-02-16, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 450, l. 190–191.

⁶³ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui, 1901-04-09, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 450, l. 210.

⁶⁴ *Ibid.*, l. 209; nurodoma Gardino gubernatoriaus nuomonė dėl dvasininkų stygiaus Vilniaus vyskupijoje.

⁶⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui dėl Romos katalikų dvasininkų stygiaus Vilniaus vyskupijoje, 1880-11-16, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 450, l. 92–106; Vidaus reikalų ministro raštas Vilniaus generalgubernatoriui, 1881-03-13, in: *RVIA*, f. 821, ap. 125, b. 450, l. 108.

⁶⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus raštas vidaus reikalų ministrui dėl Romos katalikų dvasininkų stygiaus Vilniaus vyskupijoje, 1880-11-16, l. 92–98.

⁶⁷ Vilma Žaltauskaitė, „Rusijos – Apaštalių Sosto santykių pokyčiai XIX a. paskutiniais dešimtmečiais“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, Vilnius, 2003, t. 23, p. 213–228; Вилма Жалтаускайте, „Имперская власть и Римско-католические духовные семинарии после 1863 г.“, in: *Ab Imperio*, Kazan, 2012, Nr. 4, p. 166–169.

seminarijose priklausė nuo konkrečių pasaulietinės valdžios sprendimų. Taip nuo aštunto dešimtmečio dvasininkų skaičiaus Šiaurės Vakarų krašte klausimas virto nebe „normų“ skaičiavimu, o studentų skaičiaus seminarijose padidinimo bei jų išlaikymo klausimu. Vyskupai ir vyskupijų valdytojai jį nuolat kėlė iki XX a. pradžios ir 1906 m. pradėtos naujos seminarijų reformos, kuri taip ir nebuvo užbaigta iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios⁶⁸. Ir 1843 m., ir XX a. pradžioje tebegaliojo 1843 m. seminarijų įstatai, tik su daliniais pakeitimais, o studentų priėmimą į jas kontroliavo ir pasaulietinė valdžia.

Romos katalikų dvasininkų „normų“ nustatymo procesas pasaulietinės valdžios buvo inicijuotas po 1863–1864 m. sukilimo kaip dvasininkų įtaką visuomenėje mažinanti priemonė ir kaip dalis valdžios politikos priemonių, nukreiptų stiprinti Katalikų Bažnyčios kontrolę. Nustatyti dvasininkų skaičiaus „normas“ vyskupijose reiškė reglamentuoti jų skaičių. Tačiau toks tikslas buvo pasiektas tik iš dalies. Normų nustatymo procesas vykdytas, tačiau įstatymais nebuvo fiksuotas, o priklausė nuo centro ar vietos valdžios pozicijų. Šiaurės Vakarų krašto dvasininkų normų klausimą XIX a. aštuntame dešimtmetyje pasaulietinė valdžia dar kartą sprendė aukštesniu lygiu – per Vidaus reikalų ministeriją, tačiau rezultatų tai nedavė. Dėl skirtingos konfesinės situacijos skirtingose gubernijose ir vyskupijose vienodos dvasininkų „normos“ buvo sunkiai realizuojamas sumanymas. Tik Kauno gubernijoje dominavo katalikai. Tuo tarpu kitose Šiaurės Vakarų krašto gubernijose pasaulietinė valdžia saugojo stačiatikius nuo Katalikų Bažnyčios įtakos. Be to, keičiantis politiniam kontekstui, dvasininkų skaičiaus „normų“ klausimas buvo siejamas su vis kitais Romos katalikų dvasininkų luomą liečiančiais klausimais (vikarų skaičius vyskupijoje, seminarijų reforma ir seminaristų skaičius jose).

1866–1868 m. veikusios Revizinės komisijos veikla ir siūlymai kėlė centrinės bei vietinės valdžios domėjimąsi ir vėlesniais dešimtmečiais, keičiantis politiniam imperijos kontekstui. Analizuojant valdžios politikos (ne)naujumą Katalikų Bažnyčios atžvilgiu, svarbu nurodyti, kad XIX a. devintame dešimtmetyje, taip pat ir po 1905 m., t. y. laikotarpiais, kurie laikomi pokyčių Rusijos imperijos tautinėje politikoje metais, vėl imta domėtis Revizinės komisijos siūlymais, o centrinė valdžia prašė susipažinti su jos bylomis ar

⁶⁸ Mogiliavo arkivyskupo metropolito 1904–1905 m. iniciatyvos šiuo klausimu: *Католическая церковь накануне революции 1917 года: Сборник документов, составитель и ответственный редактор Мариан Радван, Люблин: Научное общество Католического университета в Люблине, 2003, p. 69–72.*

pranešimais konkrečiais klausimais⁶⁹. Taigi posukiliminės valdžios politikos priemonės nebuvo užmirštos ir kintant valdžios tautinei bei konfesinei politikai iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios.

THE 'NORMS' OF THE ROMAN CATHOLIC CLERGY IN THE IMPERIAL POLICY IN THE NORTH-WESTERN PROVINCE IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH–EARLY TWENTIETH CENTURY

Summary

The article deals with the process of determining the 'norms' of the Roman Catholic clergy as part of the imperial policy in respect of the Catholic Church after the uprising of 1863–1864 and analyses the dynamics of this process in the North-Western province in the second half of the nineteenth–the early twentieth century.

Between 1866 and 1868, the issue of the clergy 'norms', that is, specific numbers of clergymen in dioceses and provinces (*gubernias*), was addressed by the Inspection Commission for the Affairs of the Roman Catholic Clergy in the North-Western Province, which was established on the initiative of the governor-general of Vilnius. Later the resolution of this issue was taken over by the central authorities. The secular authorities aimed to introduce standard 'norms' of the clergy for the whole North-Western province, but by the end of the 1870s it was not yet accomplished. Analysis of the measures undertaken by the central and local authorities for the regulation of the numbers of the clergymen demonstrates that in the 1870s the categorical attitude of the authorities regarding the establishment of the 'norms' did not weaken but, on the contrary, acquired broader forms that encompassed more spheres (this issue was addressed jointly with the numbers of vicars, reforms of spiritual seminaries, and with adjusting the numbers of seminary students). As can be seen, the authorities undertook various measures, because they did not consider the reduction of the number of Roman Catholic clergymen their primary aim. This can be explained by the fact that both church and secular authorities were facing a shortage of clergymen. To the secular authorities, such a situation was a challenge to the social and moral

⁶⁹ Byla dėl Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių dvasinių reikalų departamento direktoriaus laiško apie pranešimą visų buvusios Revizinės komisijos bylų, kokias turi Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija; žr. 1885-06-27–1887-06-10, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1885, b. 1052, l. 1–9; Byla dėl susirašinėjimo apie buvusią Revizinę komisiją, įsteigtą Vilniuje praeito amžiaus septintame dešimtmetyje Romos katalikų dvasininkų reikalais; žr. 1908-02-29–1908-04-08, in: *LVIA*, f. 378, BS, ap. 1908, b. 368, l. 1–8.

order in society. However, even under such circumstances, the position of the authorities towards the diocese of Vilnius was more demanding than towards the Samogitian diocese (of Telšiai). In Vilnius diocese the structure of the believers was not homogeneous, the secular authorities did all they could to preserve and consolidate the Orthodox Church, and considered the Roman Catholic clergy as its rivals. The work and proposals of the Inspection Commission between 1866 and 1868 stirred the interest of the central and local authorities in later decades as well. Thus the measures undertaken by the post-uprising authorities were not forgotten even with changing ethnic and confessional policies up until the outbreak of the First World War.